

Akhlāq-i zīstī

i.e., Bioethics Journal

2022; 12(37): e22

The Bioethics and Health
Law InstituteMedical Ethics and Law
Research CenterInternational Association
of Islamic Bioethics

Social Development of Students: The Predictive Role of Moral Intelligence and School Culture

Mohammad Amin Pakzad¹, Mohammad Ebrahim Hellatabadi Farahani²,
Somayeh Ghafouri³, Mohammad Khosravitanak^{4*}

1. Department of Clinical Psychology, Saveh Branch, Islamic Azad University, Saveh, Iran.
2. Department of Educational Sciences, Roodehen Branch, Islamic Azad University, Roodehen, Iran.
3. Department of Personality Psychology, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
4. Department of Human Resources Training and Development, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: Promoting students' social development in order to make appropriate decisions, communication and balance in society is essential, so the present study was conducted to investigate the role of moral intelligence and school culture in predicting students' social development.

Methods: The present study was descriptive-correlational and the statistical population included all high school students in Birjand in the academic year 2019-20. Based on the Jesse and Morgan table, 360 people were selected by convenience sampling method. Research data collection tools included Lennick & Kiel (2007) Moral Intelligence Questionnaire, Higgins & Sadh School Culture (1998) and Ellis Witsman (1990) Social Development Questionnaire. Pearson correlation test and simultaneous regression were used to analyze the data using SPSS 22 software.

Ethical Considerations: After obtaining permission from the Department of Education and stating the objectives for the participants, they were given verbal consent and reassured about the confidentiality of the information.

Results: The results showed that there was a direct and significant relationship between moral intelligence and school culture with social development ($P < 0.01$) and the components of moral intelligence (94%) and the components of school culture (35.7%) explain the social development of students.

Conclusion: The results indicate the necessity for special attention of education administrators to promote moral intelligence and improve school culture in line with the social development of students.

Keywords: Moral Intelligence; School Culture; Social Development; Students

Corresponding Author: Mohammad Khosravitanak; **Email:** khosravimohammad905@gmail.com

Received: March 30, 2022; **Accepted:** May 21, 2022; **Published Online:** November 09, 2022

Please cite this article as:

Pakzad MA, Hellatabadi Farahani ME, Ghafouri S, Khosravitanak M. Social Development of Students: The Predictive Role of Moral Intelligence and School Culture. *Akhlāq-i zīstī, i.e., Bioethics Journal*. 2022; 12(37): e22.

رشد اجتماعی دانش‌آموزان: نقش پیش‌بین هوش اخلاقی و فرهنگ مدرسه

محمدامین پاکزاد^۱، محمدابراهیم حلت‌آبادی‌فراهانی^۲، سمیه غفوری^۳، محمد خسروی طناک^{۴*}

۱. گروه روان‌شناسی بالینی، واحد ساوه، دانشگاه آزاد اسلامی، ساوه، ایران.

۲. گروه علوم تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران.

۳. گروه روان‌شناسی شخصیت، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۴. گروه آموزش و بهسازی منابع انسانی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: ارتقای رشد اجتماعی دانش‌آموزان به منظور تصمیم‌گیری مناسب، برقراری ارتباط و تعادل داشتن در جامعه ضروری است. بنابراین مطالعه حاضر با هدف بررسی نقش هوش اخلاقی و فرهنگ مدرسه در پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان انجام شد.

روش: پژوهش حاضر توصیفی - همبستگی بود و جامعه آماری شامل تمامی دانش‌آموزان متوسطه دوم شهر بیرجند در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ بودند که بر اساس جدول جسی و مورگان (Jesse and Morgan) تعداد ۳۶۰ نفر به روش نمونه در دسترس انتخاب شدند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات پژوهش شامل پرسشنامه‌های هوش اخلاقی لنینک و کیل (Lennick & Kiel) (۲۰۰۷ م.)، فرهنگ مدرسه هیگینز و ساد (Higgins & Sath) (۱۹۹۸ م.) و رشد اجتماعی الیس وایتزمن (Ellis Witsman) (۱۹۹۰ م.) بودند. جهت تحلیل داده‌ها از آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون همزمان با استفاده از نرم‌افزار SPSS 22 استفاده شد.

ملاحظات اخلاقی: پس از کسب اجازه از اداره آموزش و پرورش و بیان اهداف برای شرکت‌کنندگان، رضایت شفاهی از آن‌ها کسب و درباره محرمانگی اطلاعات به آن‌ها اطمینان خاطر داده شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد بین هوش اخلاقی و فرهنگ مدرسه با رشد اجتماعی ارتباط مستقیم و معنی‌داری وجود داشت ($P < 0.01$) و مؤلفه‌های هوش اخلاقی ۹۴ درصد و مؤلفه‌های فرهنگ مدرسه ۳۵/۷ درصد، از رشد اجتماعی دانش‌آموزان را تبیین می‌کنند.

نتیجه‌گیری: نتایج، لزوم توجه ویژه مسئولین و متصدیان تعلیم و تربیت به ترویج هوش اخلاقی و تسویق فرهنگ مدرسه در راستای رشد اجتماعی دانش‌آموزان را می‌رساند.

واژگان کلیدی: هوش اخلاقی؛ فرهنگ مدرسه؛ رشد اجتماعی؛ دانش‌آموزان

نویسنده مسئول: محمد خسروی طناک؛ پست الکترونیک: khosravimohammad905@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۱۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۲/۳۱؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۸/۱۸

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Pakzad MA, Hellatabadi Farahani ME, Ghafouri S, Khosravitanak M. Social Development of Students: The Predictive Role of Moral Intelligence and School Culture. *Akhlaq-i zisti, i.e., Bioethics Journal*. 2022; 12(37): e22.

مقدمه

رشد اجتماعی مهم‌ترین جنبه وجود هر شخص است (۱) که می‌تواند نقش بسیار بااهمیتی در کیفیت زندگی حال و آینده افراد از جمله دانش‌آموزان که در بدو مسیر زندگی قرار دارند، داشته باشد. دانش‌آموزان می‌توانند با موفقیت در رشد اجتماعی بر احساسات منفی و مثبت خود کنترل داشته باشند (۲). رشد اجتماعی مجموعه‌ای متعادل از مهارت‌های اجتماعی و رفتارهای انطباقی است که فرد را قادر می‌سازد روابط خوبی با دیگران داشته باشد. واکنش‌های مثبت نشان دهد و از رفتارهایی که پیامدهای منفی دارد اجتناب کند (۳). مهارت‌های رشد اجتماعی شامل مهارت‌های ارتباطی، مهارت‌های هیجانی، مهارت‌های پرخاشگری، مهارت‌های استرس و مهارت‌های برنامه‌ریزی است. این مهارت‌ها همچنین می‌تواند شامل مهارت‌های کلامی و غیر کلامی، داد و ستد، تعریف و تمجید اجتماعی، رعایت حقوق سایرین، رفتار قاطعانه، انتقاد و انتقادپذیری، کنترل خشم، قاطعیت و ابراز وجود شود (۴). پیشرفت در زمینه رشد اجتماعی دستیابی به سطحی از مهارت در روابط اجتماعی را در پی دارد که افراد را قادر به زندگی سازگارانه با دیگران می‌نماید (۵).

هوش اخلاقی متغیری است که در روابط بین فردی، مورد توجه قرار دارد. هوش اخلاقی ظرفیت و توانایی درک درست از نادرست، داشتن باورهای اخلاقی قوی و عمل به آن‌ها و همچنین رفتار در جهت درست است و می‌تواند به عنوان چارچوبی محکم در تبیین عملکرد افراد و به نوعی پیش‌بینی رفتار آن‌ها باشد (۶). چون افراد با هوش اخلاقی بالا کار درست را انجام می‌دهند و اعمال آن‌ها پیوسته با ارزش‌ها و عقایدشان هماهنگ است، همیشه کارها را با اصول اخلاقی پیوند می‌دهند و عملکرد بالایی دارند (۷). این بعد هوش دارای چهار بعد اصلی درستکاری، مسئولیت‌پذیری، بخشش و دلسوزی است (۸). هوش اخلاقی دربردارنده ابعادی ضروری از زندگی، از جمله توانایی تشخیص رنج افراد، خودداری از رفتارهای ظالمانه و تعمدی، مهار کردن هیجان‌های ناگهانی، به تعویق انداختن کامروایی، گوش‌دادن به همه جنبه‌ها پیش از

داوری کردن، پذیرش و درک تفاوت‌ها، شناخت گزینش‌های ممکن غیر اخلاقی و همدلی است (۹). مؤلفه‌های هوش اخلاقی، یعنی همدلی، وجدان، خویش‌داری، احترام، مهربانی، بردباری و انصاف، به انسان کمک می‌کند تا به صورت اخلاقی رفتار کند. این مؤلفه‌ها عواملی هستند که انسان برای درست عمل کردن بیشتر از هر چیزی به آن‌ها نیاز دارد تا بتواند در برابر هرگونه فشاری که عادت‌های مربوط به منش محکم و استوار، زندگی اخلاقی مناسب را تهدید می‌کند، مقاومت کند (۱۰). در مطالعات نقش هوش اخلاقی در عملکرد اجتماعی کودکان (۱۱)، بهزیستی اجتماعی دانش‌آموزان (۱۲)، رشد حرفه‌ای معلمان (۱۳) و سرمایه اجتماعی سربازان (۱۴) تأیید شده است.

عوامل بسیاری رشد اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهند، یکی از مهم‌ترین عوامل مدرسه و فرهنگ حاکم بر مدرسه است (۱۵). فرهنگ مدرسه شکلی پیچیده از سنت‌ها و آداب و رسومی است که در طول زمان از طریق تعامل معلمان، دانش‌آموزان، اولیا و مدیران و همچنین برای مقابله با بحران‌ها و حل مشکلات به وجود می‌آید و سپس به گروه‌ها و نسل‌های بعدی مدرسه منتقل می‌شود (۱۶). فرهنگ هر مدرسه هدایتگر اتفاقات روزانه آن مدرسه است که بر عملکرد همه اعضای مدرسه اثر می‌گذارد و ویژگی‌های یک فرهنگ مدرسه قوی شامل محیط کار مثبت و اهداف مشترک است (۱۷). فرهنگ مدرسه را به سه بعد روابط دانش‌آموزان و معلمان (کیفیت و نحوه تعاملات دانش‌آموزان با معلمان)، روابط دانش‌آموزان (نحوه ارتباط دانش‌آموزان با یکدیگر) و فرصت‌های آموزشی (چگونگی ارائه فرصت‌ها و امکانات آموزشی در مدرسه) تقسیم نموده‌اند (۱۸). در مدرسی که سطح فرهنگ در آن‌ها بالاست. دانش‌آموزان به یکدیگر احترام گذاشته و به هم کمک می‌کنند. دانش‌آموزان و معلمان به یکدیگر اعتماد داشته و رفتار دوستانه‌ای با همدیگر دارند. بنابراین این جو دوستانه و صمیمانه حاکم بر مدرسه باعث برآورده شدن نیاز به ارتباط می‌شود (۱۹). پژوهش‌ها از نقش فرهنگ مدرسه در همه جوامع برای تأمین سلامت افراد خصوصاً دانش‌آموزان، حداکثر رشد اجتماعی و پویانمودن

(۲۰). در مطالعه سیادت و همکاران، روایی به روش تحلیل عاملی چهار مؤلفه تأیید شد، نتایج تحلیل عاملی مؤلفه‌های هوش اخلاقی نشان داد درست‌کاری با بار عامل ۰/۶۴، مسئولیت‌پذیری ۰/۸۱، دلسوزی ۰/۸۴ و بخشش ۰/۸۳ دارای ۸۰ درصد اشتراک هستند و پایایی کل این آزمون با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۴ به دست آمد (۲۱).

۲. پرسشنامه فرهنگ مدرسه: این پرسشنامه ۱۸ سؤالی توسط هیگینز و ساد (Higgins & Sadh) در سال ۱۹۹۸ ساخته شده و سه خرده‌مقیاس روابط دانش‌آموزان (سؤالات ۱ تا ۵)، روابط دانش‌آموزان و معلمان (سؤالات ۶ تا ۱۰) و فرصت‌های آموزشی (سؤالات ۱۱ تا ۱۸) را بر روی مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت از کاملاً مخالفم=۱ تا کاملاً موافقم=۵ می‌سنجد، دامنه نمرات بین ۱۸ تا ۹۰ است و نمرات بالاتر نشان‌دهنده تأثیرگذاری بیشتر فرهنگ مدرسه می‌باشد و برعکس. هیگینز و ساد (Higgins & Sadh) پایایی خرده‌مقیاس روابط دانش‌آموزان را ۰/۸۰، روابط دانش‌آموزان و معلمان را ۰/۸۲ و پایایی فرصت‌های آموزشی را ۰/۸۵ و همچنین همبستگی آن را با مقیاس جو سازمانی مدرسه برابر با ۰/۷۰ به عنوان شاخصی از روایی مناسب گزارش کرده‌اند (۲۲). فلاوندی و همکاران، روایی محتوایی آن را تأیید و پایایی به روش ضریب آلفای کرونباخ خرده‌مقیاس‌های آن را به ترتیب برابر با ۰/۷۹، ۰/۷۸ و ۰/۸۶ گزارش کرده‌اند (۲۳).

۳. پرسشنامه رشد اجتماعی: این پرسشنامه ۲۷ سؤالی توسط الیس وایتزمن (Ellis Witsman) در سال ۱۹۹۰ برای تعیین رشد اجتماعی نوجوانان ۱۳ تا ۱۸ ساله ساخته شده است که جنبه‌های مختلف رشد اجتماعی دانش‌آموزان شامل همکاری، خوش‌حلقی و سازگاری، احترام به دیگران، مسئولیت‌پذیری، امیدواری، خوش‌بینی و صبر و بردباری را می‌سنجد. هر سؤال ۳ یا ۴ گزینه دارد، پاسخ‌های صحیح افراد با استفاده از کلید آزمون استخراج و نمره داده می‌شود، سؤالات (۴، ۵، ۹، ۱۰، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۶) به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند، پاسخ‌های نمره ۲۴ یا بالاتر عالی، نمره بین ۱۵ تا ۲۴ خوب، نمره بین ۵ تا ۱۴ نمره

جامعه، حکایت دارند و تلاش‌های زیادی در این زمینه انجام گرفته است چراکه کشف عوامل مختلف مؤثر بر رشد اجتماعی دارای اهمیت است. هرچند که برای شناسایی عوامل مرتبط با رشد اجتماعی تلاش‌های نظری و تجربی زیادی صورت گرفته است، اما مرور ادبیات پژوهش نشان می‌دهد، تاکنون مطالعه مستقیمی در زمینه ارتباط هوش اخلاقی و فرهنگ مدرسه با رشد اجتماعی دانش‌آموزان انجام نشده است و در این زمینه خلأ پژوهشی احساس می‌شود. از این رو مطالعه حاضر با هدف بررسی نقش هوش اخلاقی و فرهنگ مدرسه در پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان انجام شد و به دنبال پاسخ به این سؤال است که آیا هوش اخلاقی و فرهنگ مدرسه در پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان، نقش دارند؟

روش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی - همبستگی بود و جامعه آماری شامل تمامی دانش‌آموزان متوسطه دوم شهر بیرجند در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ بودند که بر اساس جدول جسی و مورگان (Jesse & Morgan) تعداد ۳۶۰ نفر به روش نمونه در دسترس انتخاب شدند. ملاک‌های ورود شامل قراردادن در دوره دوم متوسطه، نداشتن بیماری روانی بر پرونده سلامت، داشتن رضایت آگاهانه برای تکمیل پرسشنامه بود، اما ملاک‌های خروج شامل عدم تمایل به همکاری و رضایت آگاهانه و مخدوش‌بودن پرسشنامه بود. ابزار جمع‌آوری اطلاعات پژوهش شامل پرسشنامه‌های زیر بودند:

۱. پرسشنامه هوش اخلاقی: لنینک و کیل (Lennick & Kiel) (۲۰۰۷ م.) پرسشنامه ۴۰ سؤالی هوش اخلاقی را طراحی کردند که چهار مؤلفه اصلی درست‌کاری، مسئولیت‌پذیری، دلسوزی و بخشش را در طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای (هرگز= نمره یک تا تمام اوقات= نمره ۵) می‌سنجد، لذا دامنه نمرات بین ۴۰ تا ۲۰۰ است. در نهایت نمره ۹۰ تا ۱۰۰ عالی، ۸۰ تا ۸۹ خیلی خوب، ۷۰ تا ۷۹ خوب و ۶۹ و کمتر ضعیف است. ضریب روایی محتوایی مطلوب و ضریب پایایی به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۴ گزارش نمودند

همبستگی پیرسون و رگرسیون همزمان با استفاده از نرم‌افزار SPSS 22 استفاده شد.

یافته‌ها

بر اساس نتایج پژوهش از بین ۳۶۰ نفر حاضر در پژوهش ۱۱ نفر ۱۵ سال (۳/۱ درصد)، ۱۲۰ نفر ۱۶ سال (۳۳/۳ درصد)، ۱۵۲ نفر ۱۷ سال (۴۲/۲ درصد) و ۷۷ نفر ۱۸ سال (۲۱/۴ درصد) سن داشتند. بر اساس نتایج جدول ۲، ضرایب همبستگی بین هوش اخلاقی و مؤلفه‌های آن با رشد اجتماعی مثبت و معنی‌دار است ($P < 0/01$). با توجه به مثبت بودن ضرایب به دست آمده می‌توان گفت بین هوش اخلاقی با رشد اجتماعی ارتباط مستقیم وجود دارد.

متوسط و نمره کمتر از ۵ ضعیف است. روایی محتوایی در مطالعه آیس وایتزمن (Ellis Witsman)، تأیید و پایایی با استفاده از روش آلفای کرونباخ ۰/۹۳ گزارش شده است (۲). در پژوهش فاضل، روایی محتوایی این پرسشنامه توسط اساتید دانشگاه اصفهان مورد تأیید قرار گرفته است و پایایی آن را با روش بازآزمایی به فاصله چهار هفته مورد ارزیابی قرار داده که ضریب پایایی آن ۷۰ درصد گزارش شده است (۲۴). پس از کسب مجوزها و هماهنگی‌های لازم اقدام به توزیع پرسشنامه‌ها در بین دانش‌آموزان مدارس متوسطه شد. پیش از شروع کار توضیحات لازم درباره اهداف پژوهش به مشارکت‌کنندگان داده شد. همچنین به شرکت‌کنندگان اطمینان داده شد که اطلاعات آنان محرمانه باقی خواهد ماند و از اطلاعات فقط در جهت اهداف مطالعه استفاده خواهد شد و تمامی شرکت‌کنندگان برای ورود به مطالعه و خروج از آن، آزادی کامل دارند. جهت تحلیل داده‌ها از میانگین، انحراف معیار و پس از بررسی پیش‌فرض‌های آماری از آزمون

جدول ۱: توصیف آماری نمرات متغیرهای پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد
درستکاری	۱۵/۱۳	۲/۶۴۵
مسئولیت‌پذیری	۱۴/۲۷	۲/۹۴۶
دلسوزی	۱۴/۶۹	۲/۶۴۰
بخشش	۱۳/۸۱	۲/۹۷۲
هوش اخلاقی	۱۵/۵۸	۲/۹۳۲
روابط دانش‌آموزان	۱۹/۶۹	۴/۷۱۱
روابط دانش‌آموزان و معلمان	۱۹/۲۶	۴/۲۲۲
فرصت‌های آموزشی	۲۳/۵۲	۵/۱۴۰
رشد اجتماعی	۸۸/۵۲	۹/۶۰۹

جدول ۲: ماتریس ضرایب همبستگی بین هوش اخلاقی و رشد اجتماعی

متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵
درستکاری	۱				
مسئولیت‌پذیری	۰/۴۹۷**	۱			
دلسوزی	۰/۶۱۴**	۰/۵۵۸**	۱		
بخشش	۰/۳۳۶**	۰/۳۷۱**	۰/۳۶۷**	۱	

۱	۰/۴۹۹**	۰/۷۹۷**	۰/۷۰۲**	۰/۷۸۵**	رشد اجتماعی
---	---------	---------	---------	---------	-------------

* معنی‌داری در سطح ۰/۰۵، ** معنی‌داری در سطح ۰/۰۱

با توجه به نتایج جدول ۳، ضریب همبستگی چندگانه بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته برابر با ۰/۹۷۰ هست. همچنین مقدار ضریب تعیین (مجذور R) برابر با ۰/۹۴۰ هست که نشان می‌دهد مؤلفه‌های هوش اخلاقی، ۹۴ درصد از رشد اجتماعی را تبیین نموده است. همچنین مقدار ضریب رگرسیونی استاندارد شده (Beta) برای مؤلفه درستکاری

($p < 0/01$)، ($\beta = 0/160$)، مسئولیت‌پذیری ($p < 0/01$)، بخشش ($\beta = 0/127$)، دلسوزی ($p < 0/01$)، ($\beta = 0/130$) و بخشش اخلاقی به طور مثبت و معنی‌داری قادر به پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان است.

جدول ۳: تحلیل رگرسیون برای پیش‌بینی رشد اجتماعی از طریق هوش اخلاقی

مدل	B	SE	Beta	t	مقدار احتمال	R	مجذور R تعدیل‌شده	مقدار F	مقدار احتمال
ثابت	۴/۰۳۳	۰/۲۲۲		۱۸/۱۳۴	۰/۰۰۱	۰/۹۷۰	۰/۹۴۰	۳۴/۳۹۱	۰/۰۱
درستکاری	۰/۱۲۳	۰/۰۱۹	۰/۱۶۰	۶/۵۴۱	۰/۰۰۱				
مسئولیت‌پذیری	۰/۰۴۹	۰/۰۰۸	۰/۱۲۷	۶/۱۰۷	۰/۰۰۱				
دلسوزی	۰/۱۱۱	۰/۰۲۶	۰/۱۳۰	۴/۳۱۲	۰/۰۰۱				
بخشش	۰/۰۳۷	۰/۰۱۵	۰/۰۴۷	۲/۴۸۹	۰/۰۱۳				

می‌توان گفت بین فرهنگ مدرسه با رشد اجتماعی ارتباط مستقیم وجود دارد.

بر اساس نتایج جدول ۴، ضرایب همبستگی بین فرهنگ مدرسه و مؤلفه‌های آن با رشد اجتماعی مثبت و معنی‌دار است ($P < 0/01$). با توجه به مثبت بودن ضرایب به دست‌آمده

جدول ۴: ماتریس ضرایب همبستگی بین فرهنگ مدرسه و رشد اجتماعی

متغیرها	۱	۲	۳	۴
روابط دانش‌آموزان	۱			
روابط دانش‌آموزان و معلمان	۰/۲۸۷**	۱		
فرصت‌های آموزشی	۰/۳۳۵**	۰/۲۶۹**	۱	
رشد اجتماعی	۰/۳۴۱**	۰/۴۶۶**	۰/۳۳۱**	۱

رشد اجتماعی را تبیین نموده است. همچنین مقدار ضریب رگرسیونی استاندارد شده (Beta) برای مؤلفه روابط دانش‌آموزان ($p < 0/01$)، ($\beta = 0/136$)، روابط دانش‌آموزان و معلمان ($p < 0/01$)، ($\beta = 0/177$) و فرصت‌های آموزشی

با توجه به نتایج جدول ۵، ضریب همبستگی چندگانه بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته برابر با ۰/۵۹۸ هست. همچنین مقدار ضریب تعیین (مجذور R) برابر با ۰/۳۵۷ است که نشان می‌دهد مؤلفه‌های فرهنگ مدرسه، ۳۵/۷ درصد از

($\beta=0/134, p<0/01$) است، لذا نتیجه گرفته شد که فرهنگ مدرسه به طور مثبت و معنی‌داری قادر به پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان است.

جدول ۵: تحلیل رگرسیون برای پیش‌بینی رشد اجتماعی از طریق فرهنگ مدرسه

مدل	B	SE	Beta	t	مقدار R احتمال	مقدار R تعدیل‌شده	مقدار F	مقدار احتمال
ثابت	۳۸/۰۳۲	۳/۳۴۷		۱۱/۳۶۳	۰/۰۰۱	۰/۳۵۷	۴۹/۳۷۶	۰/۰۱
روابط دانش‌آموزان	۰/۴۶۴	۰/۱۵۹	۰/۱۳۶	۲/۹۱۳	۰/۰۰۴			
روابط دانش‌آموزان و معلمان	۰/۳۹۷	۰/۱۲۳	۰/۱۷۷	۳/۲۲۵	۰/۰۰۱			
فرصت‌های آموزشی	۰/۳۷۸	۰/۱۳۱	۰/۱۳۴	۲/۸۸۱	۰/۰۰۴			

بحث

ارتقای رشد اجتماعی دانش‌آموزان به منظور تصمیم‌گیری مناسب، برقراری ارتباط و تعادل داشتن در جامعه ضروری است، زیرا دانش‌آموزان را قادر می‌سازد تا در تعامل با دیگران در شرایط گوناگون، عملکرد مؤثری داشته باشد و در درازمدت تأثیر معناداری بر کارکرد روان‌شناختی، تحصیلی و سازشی آنان دارد. بنابراین مطالعه حاضر با هدف بررسی نقش هوش اخلاقی و فرهنگ مدرسه در پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان انجام شد.

نتایج نشان داد بین هوش اخلاقی و مؤلفه‌های آن با رشد اجتماعی دانش‌آموزان ارتباط مستقیم و معنی‌داری وجود دارد. مؤلفه‌های هوش اخلاقی (درستکاری، مسئولیت‌پذیری، دلسوزی و بخشش) به طور مثبت و معنی‌داری قادر به پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان بودند. از یافته فوق این‌گونه می‌توان برداشت نمود که با به کارگیری هوش اخلاقی، می‌توان زمینه رشد اجتماعی دانش‌آموزان را فراهم آورد. در زمینه نتیجه به دست‌آمده، مطالعه‌ای به صورت مستقیم انجام نشده است، اما با یافته‌های پژوهش‌های مشابه و مرتبط در این زمینه همسو است. به طور مثال مطالعه رضا پورمیر صالح و همکاران، نشان داد رعایت اصول اخلاقی، آموزش هوش اخلاقی به کودکان می‌تواند یک روش مداخله‌ای مناسب جهت ارتقای عملکرد رفتاری و روابط اجتماعی باشد (۱۱). همچنین نتایج تحلیل رگرسیون چندمتغیری واعظ‌زاده، نشان داد که هوش اخلاقی توانایی پیش‌بینی مثبت و معنی‌دار

بهبودی اجتماعی دانش‌آموزان را دارد (۱۲). در همین راستا در مطالعه‌ای دیگر نشان داده شد که رابطه معنی‌داری بین هوش اخلاقی با رشد حرفه‌ای معلمان ابتدایی وجود داشت (۱۳). نتایج پژوهشی دیگر نشان داد که هوش اخلاقی با سرمایه اجتماعی (مشارکت، فعالیت‌های گروهی و ارتباطات اجتماعی) سربازان رابطه دارند و قادر به پیش‌بینی تغییرات سرمایه اجتماعی است (۱۴). در تبیین یافته به دست آمده می‌توان گفت که هوش اخلاقی یکی از ابعاد هوش است که می‌تواند چارچوبی را برای عملکرد صحیح انسان‌ها فراهم آورده و به عنوان یک عامل پیش‌بینی‌کننده رفتارشان محسوب شود. هوش اخلاقی به زندگی فرد هدف می‌دهد. افراد با هوش اخلاقی بالا همیشه کارهایشان را با اصول اخلاقی پیوند می‌زنند که این خود باعث افزایش تعهد و مسئولیت‌پذیری بیشتر افراد، بهبود کارایی فردی و گروهی می‌شود (۲۵) که این امر در ارتقای رشد اجتماعی تأثیرگذار است.

وقتی افراد اصول اخلاقی را در مراودات روزمره خود در نظر بگیرند و به عنوان معیاری در روابط خود به آن توجه کنند و برای جلب رضایت اطرافیان خود تلاش کنند، این رویکرد می‌تواند محافظتی در برابر مشکلات باشد. این افراد کارآمد هستند و عادات فکری خاص خود را دارند که آن‌ها را سازنده و مفید فایده می‌کند. افراد با اخلاق، تعهد به آرمان‌های اخلاقی را سرلوحه امور قرار می‌دهند و ظرفیت خوبی برای یادگیری مثبت از دیگران دارند. آن‌ها در تعقیب اهداف اخلاقی صادق و کوشا هستند و مشتاق به خطرانداختن منافع

شخصی خود برای رسیدن به اهداف اخلاقی هستند (۲۶). به عبارتی دیگر می‌توان گفت افرادی که هوش اخلاقی بالاتری دارند، از خودشکوفایی و رضایت از زندگی بیشتری برخوردارند. این افراد به رعایت هنجارها، قوانین و مقررات اجتماعی، آداب و رسوم توجه دارند. انجام رفتار منصفانه، احترام گذاشتن، پذیرش دیگران، حقوق و مسئولیت‌های آن‌ها از ویژگی‌های بارز آن‌هاست (۲۷). مدیریت و تنظیم افکار و اعمال آن‌ها به گونه‌ای است که بتوانند در برابر هر فشاری از درون و بیرون مقاومت کنند، لذا انتخاب‌های منطقی و رفتار عادلانه آن‌ها را به خودشکوفایی می‌رساند.

همچنین نتایج این تحقیق نشان داد همبستگی بین فرهنگ مدرسه و مؤلفه‌های آن با رشد اجتماعی مثبت و معنی‌دار است. مؤلفه‌های فرهنگ مدرسه (روابط دانش‌آموزان، روابط دانش‌آموزان و معلمان، فرصت‌های آموزشی) به طور مثبت و معنی‌داری قادر به پیش‌بینی رشد اجتماعی دانش‌آموزان هستند، یعنی هرچه فرهنگ مدرسه غنی‌تر باشد، رشد اجتماعی دانش‌آموزان بیشتر می‌شود. در زمینه نتیجه به دست‌آمده، پژوهشی به صورت مستقیم انجام نشده است، اما به پژوهش‌های مرتبط می‌توان اشاره نمود. به عنوان مثال میرزایی و همکاران در مطالعه خود دریافتند که فرهنگ مدرسه موجب افزایش مشارکت تحصیلی دانش‌آموزان شد (۲۸). پژوهش بلوچی و همکاران، نشان داد از طریق بهبود فرهنگ مدرسه، می‌توان به ارضای نیازهای بنیادین روان‌شناختی، تقویت راهبردهای خودتنظیمی تحصیلی و پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان کمک کرد (۱۶). در مطالعه‌ای دیگر نشان داده شد که حمایت‌های اجتماعی، بهره‌مندی از روابط مناسب با معلمان و دوستان، امکانات مناسب مدرسه‌ای و حمایت‌های والدین که از مؤلفه‌های فرهنگ مدرسه محسوب می‌شوند، نقش اثرگذاری بر بهزیستی روان‌شناختی دانش‌آموزان دارند (۲۹). در تبیین این یافته باید گفت که فرهنگ مثبت مدرسه کارایی و بهره‌وری مدرسه را بهبود می‌بخشد. در مدارس با فرهنگ حرفه‌ای قوی، معلمان در هنجارهای پایدار تحصیلی و بهسازی سهم هستند، ارزش

یادگیری دانش‌آموز بیش از راحتی شخصی است و تصور می‌شود که همه بچه‌ها می‌توانند یاد بگیرند. در این مدرسه‌ها فرهنگ همکاری برای حل مسأله، برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری برای دستیابی اطلاعات را تقویت می‌کند (۳۰). در یک فرهنگ مدرسه مثبت و قوی عوامل بسیاری مانند صلاحیت حرفه‌ای معلمان، هدایت دانش‌آموزان، تعامل معلمان و حمایت از همدیگر، ارتباط با مدیر و دیگر کارکنان، تعامل با والدین و وجود والدین حمایتگر، دسترسی به منابع تدریس و یادگیری، تسهیلات فیزیکی و شناخت خود دانش‌آموزان و دیگر توانایی‌ها و زمینه‌ی اقتصادی - اجتماعی بر یادگیری دانش‌آموزان در مدارس تأثیر می‌گذارد (۳۱)، در نتیجه انتظار می‌رود که چنین فرهنگی بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان اثر مثبتی داشته باشد. در تبیینی دیگر می‌توان گفت هرچه در محیط مدرسه رابطه دانش‌آموزان با همدیگر و معلمان، همراه با پذیرش، احترام، حمایت و اعتماد متقابل باشد، احساس آزادی عمل و ارتباط بیشتری خواهند کرد (۱۶). دانش‌آموزان زمانی با آزادی بیشتری یاد می‌گیرند که احساس کنند دیگران در مدرسه، از جمله معلمان و سایر دانش‌آموزان به آن‌ها احترام می‌گذارند و در صورت بروز مشکل می‌توانند روی کمک و حمایت آن‌ها حساب کنند (۳۲). همچنین عدم قضاوت و ارزشیابی بیرونی در روابط دانش‌آموزان باعث می‌شود که آن‌ها عملکرد خود را بر اساس معیارهای درونی ارزیابی کنند که این امر باعث افزایش احساس شایستگی آن‌ها می‌شود. علاوه بر این، پذیرش و احترام متقابل، دانش‌آموزان را قادر می‌سازد تا روابط دوستانه و صمیمی با دیگران ایجاد کنند که به نوبه خود نیازهای اساسی روانی دانش‌آموزان را برآورده می‌کند.

از آنجا که روش تحقیق حاضر توصیفی از نوع همبستگی بود، نمی‌توان روابط به دست‌آمده از آن را علت و معلولی قلمداد کرد. علیرغم محدودیت‌های عمدتاً روش‌شناختی مذکور، تحقیق حاضر ادبیات پژوهشی در زمینه عوامل مؤثر در رشد اجتماعی را غنا بخشید. با توجه به نتایج پژوهش حاضر و ارتباط مثبت و معنی‌دار هوش اخلاقی و فرهنگ مدرسه با

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تأمین مالی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

ملاحظات اخلاقی

اطلاعات جامع در رابطه با دلایل تحقیق، نتایج، حفظ محرمانگی و نحوه انجام تحقیق به افراد داده شد و رضایت آگاهانه از شرکت‌کنندگان اخذ گردید.

رشد اجتماعی دانش‌آموزان، پیشنهاد می‌شود مسئولین ذی‌ربط به نقش متغیرهای هوش اخلاقی و فرهنگ مدرسه در رشد اجتماعی دانش‌آموزان توجه ویژه‌ای داشته باشند. همچنین پیشنهاد می‌شود در برنامه‌های آموزشی و درسی مدارس ایران نیز آموزش‌های هوش اخلاقی گنجانده شود و یا اینکه برنامه‌های اختصاصی تحت عنوان آموزش هوش اخلاقی برای مدارس الزامی شوند. همچنین به سایر پژوهشگران پیشنهاد می‌شود: مشابه این پژوهش در سایر شهرها و مراکز آموزش عالی صورت گرفته و نتایج حاصله با پژوهش حاضر مقایسه شود. مشابه این پژوهش می‌تواند با طرح پژوهشی متفاوت، از جمله تجربی و همچنین استفاده از ابزارهای متفاوت بر روی جوامع آماری مشابه تکرار شود. برای بالابردن دقت نتایج در آینده پیشنهاد می‌شود که از روش آمیخته (پژوهش‌های کمی و کیفی) در کنار هم استفاده شود.

نتیجه‌گیری

در مجموع، نتایج نشان داد که توجه به تمامی مؤلفه‌های هوش اخلاقی و فرهنگ مدرسه می‌تواند نقش مؤثری در ارتقای رشد اجتماعی دانش‌آموزان داشته باشد. همچنین در صورت رعایت بیشتر اصول اخلاقی رفتارهایی مانند صداقت، مسئولیت‌پذیری، شفقت و گذشت در بین دانش‌آموزان ترویج پیدا می‌کند و احساس ارزشمندی در زندگی بهبود می‌یابد. این نتیجه ضرورت توجه بیشتر به توانمندی‌های اخلاقی را در عرصه تعلیم و تربیت به عنوان یک سرمایه ارزشمند اجتماعی نشان می‌دهد.

مشارکت نویسندگان

محمدامین پاکزاد: نگارش متن مقاله.

محمدابراهیم حلت‌آبادی فراهانی: ارائه ایده مقاله.

سمیه غفوری: تحلیل آماری داده‌های مقاله.

محمد خسروی طناک: ویرایش متن و جمع‌آوری داده‌ها.

نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته‌اند.

References

- Opstoel K, Chapelle L, Prins FJ, De Meester A, Haerens L, van Tartwijk J, et al. Personal and social development in physical education and sports: A review study. *European Physical Education Review*. 2020; 26(4): 797-813.
- Rahdar M, Seydi MS, Rashidi A. Path analysis of family leisure to social development by mediating the quality of Parent-Adolescent communication and the quality of Relationships with Peers. *Quarterly Social Psychology Research*. 2020; 10(37): 29-44.
- Crowell JA, Keluskar J, Gorecki A. Parenting behavior and the development of children with autism spectrum disorder. *Comprehensive Psychiatry*. 2019; 90: 21-29.
- Paknahad Z, Ebrahimi M. The relationship between social development and social support with students' resilience. *Quarterly Social Psychology Research*. 2017; 7(27): 49-66. [Persian]
- Zellweger TM, Chrisman JJ, Chua JH, Steier LP. *Social structures, social relationships and family firms*. Los Angeles, CA: Sage Publications Sage CA; 2019. p.207-223.
- Barlow D. Building moral intelligence: the seven essential virtues that teach kids to do the right thing. *The Education Digest*. 2002; 67(6): 75.
- Lennick D, Kiel F. *Moral intelligence 2.0: Enhancing business performance and leadership success in turbulent times*. New Jersey: Pearson Prentice Hall; 2011.
- Javadinezhad A, Heydari A, Naderi F, Bakhtiyarpoor S, Hafezi F. The Effectiveness of Educating Moral Intelligence on Psychological Well-being of the Secondary School Students. *Bioethics*. 2018; 8(29): 53-62. [Persian]
- Tanner C, Christen M. *Moral intelligence: A framework for understanding moral competences. Empirically informed ethics: Morality between facts and norms*. Berlin: Springer; 2014. p.119-136.
- Borba M. *Nine Competencies for Teaching Empathy*. *Educational Leadership*. 2018; 76(2): 22-28.
- Rezapour Mirsaleh Y, Kheradmand T, Shahedi S. Effectiveness of Moral Intelligence on Social Performance and Behavioral Problems. *Ethics in science and Technology*. 2018; 12(4): 48-59. [Persian]
- Vaez-Zadeh SR. The relationship between moral intelligence and mindfulness with students' social well-being. Karaj: International Conference on New Research Achievements in Social Sciences, Educational Sciences and Psychology; 2018. [Persian]
- Tajiki SH, Vareth M. Investigating the relationship between moral intelligence and quality of work life and professional growth of primary school teachers in Shiraz. Zarfān: National Conference on New Research in Iran and the World in Psychology, Educational Sciences and Social Studies, Azad University of Zarfān; 2016. [Persian]
- Jafari E, Pourmohseni F, Ghobadi Z, Taklavi varniab S. The Role of Moral Intelligence and Psychological Capital in Predicting the Social Capital of Soldiers. *Military Psychology*. 2020; 11(41): 27-39. [Persian]
- Wang MT, Holcombe R. Adolescents' perceptions of school environment, engagement and academic achievement in middle school. *American Educational Research Journal*. 2010; 47(3): 633-662.
- Baluchi A, Nastiezaie N. The Relationship of School Culture with Academic Achievement, Basic Psychological Needs and Academic Self-Regulation in Students. *Rooyesh-e Ravanshenasi Journal (RRJ)*. 2021; 9(12): 203-214. [Persian]
- Wagner CR. The school leader's tool for assessing and improving school culture. *Principal Leadership*. 2006; 7(4): 41-44.
- Mahmoudi SN. Providing a model for assessing the role of mediating the teacher-student communication quality in the relationship between academic self-regulation, school culture and academic eagerness with creative thinking in high school students. *Thinking and Children*. 2019; 10(1): 237-259. [Persian]
- Ruhi M, Tahmasebzade Sheykhlar D, Parvari A. The mediating role of school culture on the relationship between effective school components and the quality of lesson study among primary school teachers. *Research in Teaching*. 2021; 9(3): 102-177. [Persian]
- Lennick D, Kiel F. *Moral intelligence: Enhancing business performance and leadership success*. New Jersey: Pearson Prentice Hall; 2007.
- Siadat S, Kazemi I, Mokhtaripour M. Relationship between Moral Intelligence and the Team Leadership in Administrators from Faculty Members' Point of View at the Medical Sciences University of Isfahan 2008-09. *Journal of Health Administration*. 2009; 12(36): 61-72. [Persian]
- Higgins-D'Alessandro A, Sath D. The dimensions and measurement of school culture: Understanding

school culture as the basis for school reform. *Int J Educ Res.* 1998; 27(7): 553-569.

23. Qalavandi H, Amani Saribeglu J, Babaie Sanglaji M. Students' basic psychological needs and the school culture: A focal analysis. *The Journal of New Thoughts on Education.* 2013; 8(4): 9-28. [Persian]

24. Rahdar M, Seydi MS, Rashidi A. Path analysis of family leisure to social development by mediating the quality of Parent-Adolescent communication and the quality of Relationships with Peers. *Quarterly Social Psychology Research.* 2020; 10(37): 29-44.

25. Ahmad Khosravi S, Hosseinzadeh B, Shojaee A, Sadeghi J. Mediating Role of Moral Intelligence in the Relationship between Perfectionism and Life Expectancy of Managers. *Ethics in science and Technology.* 2020; 14(1): 162-169. [Persian]

26. Emami Z, Molavi H, Kalantary M. Path Analysis of the Effect of Spiritual and Moral Intelligence on Self-Actualization and Life Satisfaction in the Old Aged in Isfahan. *Knowledge & Research in Applied Psychology.* 2017; 15(56): 4-13. [Persian]

27. Thompson R. In search of morally intelligent health care reform. *Physician Executive.* 2008; 34(4): 62.

28. Mirzaei Fandokht O, Dortaj F, Saadipour E, Ebrahimi Ghavam S, Delavar A. The Mediating Role of Basic Psychological Needs in the Relationship between School Culture and Academic Engagement of student. *Quarterly Journal of Child Mental Health.* 2020; 7(1): 81-92. [Persian]

29. Ashournejad F, Kadivar P, Hejazi E, Naghsh Z. Multi-level analysis of teens' psychological well-being by individual agency, school culture and family support. *Journal of Applied Psychology.* 2019; 12(3): 357-374. [Persian]

30. Rooini Sani F, Talepasand S, Jamshidi L. Moderating Role of School Size on School Cultural Relation with Students Educational Achievement. *Teaching and Learning Research.* 2016; 12(2): 79-88. [Persian]

31. Johnson SM, Kraft MA, Papay JP. How context matters in high-need schools: The effects of teachers' working conditions on their professional satisfaction and their students' achievement. *Teachers College Record.* 2012; 114(10): 1-39.

32. Hargreaves D. *The challenge for the comprehensive school: Culture, curriculum and community.* Routledge; 2012. [Persian]